

บทที่ 2

แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 นันทนาการและการพักผ่อนหย่อนใจ

นันทนาการและการพักผ่อนหย่อนใจ (Recreation) เป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญต่อมนุษย์ ได้มีผู้ให้คำนิยามไว้ต่างๆ กัน อาทิ

พงษ์ไพบุลย์ ศิวาราวาทย์ (2528 : 23-24) การพักผ่อนหย่อนใจหรือนันทนาการ (Recreation) หมายถึง กิจกรรมที่กระทำในเวลาว่าง โดยผู้กระทำเข้าร่วมด้วยความเต็มใจ และได้รับความเพลิดเพลินจากการเข้าร่วมในกิจกรรมนั้นๆ การพักผ่อนมีลักษณะแตกต่างจากกิจกรรมอื่นๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทัศนคติของผู้เข้าร่วม กล่าวคือ ถ้าเป็นการเข้าร่วมด้วยความเต็มใจ และได้รับประโยชน์ในการลดความตึงเครียด กิจกรรมดังกล่าวก็อาจเรียกได้ว่าการพักผ่อนหย่อนใจ

สุรเชษฐ เชษฐมาส (2525 : 53) นันทนาการ เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดผลดีต่อร่างกาย จิตใจ หรืออารมณ์ต่อผู้เข้าร่วมโดยตรง เป็นกิจกรรมที่ทำในเวลาว่างและด้วยความสมัครใจของผู้กระทำเอง และกิจกรรมนั้นจะต้องเป็นที่พึงประสงค์ของสังคม ไม่ใช่อบายมุข

อัน นิมมานเหมินทร์ (2516 : 251) นันทนาการหรือการพักผ่อนหย่อนใจ (Recreation) คือ การกระทำใดๆ ก็ตามที่ไม่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานในหน้าที่ในการทำมาหาเลี้ยงชีพ เมื่อปฏิบัติไปแล้วมีส่วนช่วยระบายอารมณ์เคร่งเครียด ผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อย ก่อให้เกิดความพึงพอใจและรู้สึกสดชื่นภายหลัง เป็นการปรับตัวให้เหมาะสมที่จะปฏิบัติภารกิจของตนให้ลุล่วงเป็นผลดีต่อไป

เอื้อมพร วิสมหมาย (2527 : 9) การพักผ่อนหรือนันทนาการ คือ การที่มนุษย์ได้ใช้ชั่วโมงในการพักผ่อนร่างกาย สมอง และจิตใจอย่างแท้จริง ซึ่งสามารถทำได้จากการแสดงออกในการพักผ่อนหย่อนใจที่ตนชื่นชอบ การพักผ่อนมีหลายรูปแบบและหลายกลุ่ม เช่น ฟังวิทยุ ดูภาพยนตร์ ฟังเพลง ปีนเขา ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นไปตามความพึงพอใจมากกว่าความสำคัญทางด้านร่างกาย การพัก

พักผ่อนหย่อนใจโดยทั่วไปมีหลายรูปแบบ ทั้งอยู่ที่บ้าน ที่ทำงาน และสถานที่สาธารณะ และการพักผ่อนหย่อนใจนั้นก็ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของแต่ละบุคคล ซึ่งลักษณะการพักผ่อนหย่อนใจจะแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การพักผ่อนหย่อนใจนอกอาคาร (Outdoor Recreation) และการพักผ่อนหย่อนใจภายในอาคาร (Inoor Recreation)

1) การพักผ่อนหย่อนใจนอกอาคาร แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ ที่เป็นสาธารณะ และส่วนตัว การพักผ่อนหย่อนใจนอกอาคารที่เป็นของสาธารณะ (Outdoor Public) ได้แก่ กีฬาต่างๆ สนามเด็กเล่น เป็นต้น ส่วนการพักผ่อนหย่อนใจภายในอาคารที่เป็นส่วนตัว (Outdoor Private) ได้แก่ ทำสวน ปลูกผัก ว่ายน้ำ เป็นต้น

2) การพักผ่อนหย่อนใจภายในอาคาร แบ่งเป็น 2 ชนิด คือ ที่เป็นสาธารณะและส่วนตัว การพักผ่อนหย่อนใจภายในอาคารที่เป็นของสาธารณะ (Indoor Public) ได้แก่ ยิมนาสติก ปิงปอง ฯลฯ ส่วนการพักผ่อนหย่อนใจภายในอาคารที่เป็นส่วนตัว (Indoor Private) ได้แก่ ดูโทรทัศน์ ฟังเพลง อ่านหนังสือ เป็นต้น

ไบรอัน แสกกอต (1971 : 35) การพักผ่อนหย่อนใจของมนุษย์มีด้วยกัน 2 ลักษณะ คือ การพักผ่อนในลักษณะสงบ (Passive Recreation) และการพักผ่อนในลักษณะการออกกำลังกาย (Active Recreation)

1) การพักผ่อนในลักษณะสงบ (Passive Recreation) เป็นการพักผ่อนหย่อนใจที่ไม่ใช่การออกกำลังกาย ออกกำลังกาย แต่เป็นการพักผ่อนในลักษณะที่สงบ ผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อย ได้แก่ การชมภูมิทัศน์ของเมือง การได้ใกล้ชิดธรรมชาติ การฟังดนตรีในสวนสาธารณะ การนั่ง/เดินในสวนสาธารณะ การชมสัตว์ในสวนสัตว์

2) การพักผ่อนในลักษณะการออกกำลังกาย (Active Recreation) คือ การพักผ่อนที่ต้องออกแรง ออกกำลังกาย ได้แก่ การเดิน การวิ่งออกกำลังกาย การขี่จักรยาน

บัตเลอร์ (อ้างถึงใน สุรเชษฐ์ และศิริลักษณ์, 2535 : 635) ให้ความหมายของ
 นั้นนทาการหรือการพักผ่อนหย่อนใจว่า เป็นรูปแบบอย่างใดอย่างหนึ่งของกิจกรรมในเวลาว่างที่บุคคล
 เลือกกระทำเพื่อให้เกิดความรื่นรมย์ และความพึงพอใจแก่ตนเองโดยตรง

แดนฟอร์ด (อ้างถึงใน สุรเชษฐ์ และศิริลักษณ์, 2535 : 635) กล่าวไว้ว่า นั้นนทาการ
 หรือการพักผ่อนเป็นกิจกรรมในเวลาว่างที่สังคมยอมรับซึ่งบุคคลสมัครใจเข้าร่วมโดยได้รับความพึงพอ
 ใจในทันทีทันใด และต่อเนื่องในเวลาถัดมาด้วย

จากความหมายของการพักผ่อนหย่อนใจหรือนั้นนทาการข้างต้น สามารถสรุปความ
 หมายของการพักผ่อนหย่อนใจหรือนั้นนทาการว่า การพักผ่อนหย่อนใจหรือนั้นนทาการ หมายถึง กิจ
 กรรมที่กระทำในเวลาว่าง ไม่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานในหน้าที่ และกิจกรรมนั้นจะต้องเป็นกิจกรรม
 ที่สังคมยอมรับ โดยผู้กระทำเข้าร่วมด้วยความเต็มใจ และได้รับความเพลิดเพลินจากการเข้าร่วมในกิจ
 กรรมนั้นๆ เมื่อเข้าร่วมกิจกรรมนั้นแล้วมีส่วนช่วยระบายความเคร่งเครียด ผ่อนคลายความเหน็ด
 เหนื่อย ก่อให้เกิดผลดีต่อร่างกาย จิตใจ หรืออารมณ์ต่อผู้เข้าร่วมโดยตรง ดังนั้นมนุษย์จึงได้มีการสร้าง
 แหล่งนั้นนทาการขึ้น เพื่อเป็นที่ตอบสนองของความต้องการในการพักผ่อนหย่อนใจของมนุษย์ ซึ่งพอจะ
 สรุปประโยชน์ของแหล่งนั้นนทาการได้ดังนี้

ประพันธ์ โกยสมบุรณ์ (2524 : 20 - 30) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของแหล่งนั้นนทาการว่า
 ก่อให้เกิดประโยชน์ทางตรงและทางอ้อม กล่าวคือ ประโยชน์ทางตรงช่วยผ่อนคลายความเครียดทั้ง
 ทางสมองและจิตใจ ตลอดจนร่างกายหลังจากเคร่งเครียดจากการทำงาน การพักผ่อนจึงเป็นการสร้าง
 พลังงานกลับคืนมา และทำให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานต่อไปให้ดีขึ้น และยังเป็นการลดค่าใช้จ่าย
 ของสังคมอันเนื่องมาจากคนเป็นโรคประสาทหรือโรคจิตอีกด้วย ส่วนประโยชน์ทางอ้อมคือ ช่วยส่งเสริม
 ธุรกิจท่องเที่ยวอันนำมาซึ่งรายได้ของประเทศ

สุวดี ศรีเบญจพลางกูร (2529 : 46-47) แหล่งนั้นนทาการก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งใน
 ด้านการบริการทางนั้นนทาการ การบริการด้านสิ่งแวดล้อมและผลกระทบจากภายนอก (Externality)
 ในเชิงเศรษฐกิจ โดยสามารถจำแนกประโยชน์ของแหล่งนั้นนทาการเป็น 2 ประเภท คือ

- 1) ประโยชน์ทางตรง (Direct Benefit) หมายถึง ประโยชน์ที่ผู้ใช้บริการได้รับโดยตรงจากแหล่งนันทนาการ เช่น ความเพลิดเพลิน ความสุขกายสบายใจจากการพักผ่อนหย่อนใจ
- 2) ประโยชน์ทางอ้อม (Indirect Benefit) หมายถึง ประโยชน์ที่มีผลไปยังพื้นที่หรือคนนอก (External Benefit) เช่น การลดปัญหาลมภาวะ ทักษะสุขภาพ และอื่นๆ จากการจัดตั้งสวนสาธารณะในเขตเมือง หรือการเพิ่มขึ้นของมูลค่าที่ดินรอบๆ บริเวณแหล่งนันทนาการ

นอกจากนี้ เอ็ดมุนด์ วิสหมาย (2527 : 16 - 19) ยังได้กล่าวถึงประโยชน์ของแหล่งนันทนาการอีกว่า ช่วยทำให้คนมีสุขภาพแข็งแรง ไม่เป็นโรคภัยไข้เจ็บ มีสุขภาพจิตที่ดี ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ มีความเสียสละ และทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

จึงพอจะสรุปได้ว่า แหล่งนันทนาการเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต่อมนุษย์อย่างมาก ทั้งต่อร่างกายซึ่งช่วยให้ผู้มาใช้บริการมีร่างกายที่แข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ สามารถประกอบกิจกรรมการงานต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังมีประโยชน์ต่อสภาพจิตใจโดยช่วยให้มีสุขภาพจิตที่ดี สมองปลอดโปร่งไม่หมกมุ่น และเสริมสร้างความคิดซึ่งจะมีผลดีต่อการเรียน การงาน และการดำรงชีวิตในปัจจุบัน นอกจากนี้ แหล่งนันทนาการยังเป็นการนำพื้นที่ที่ว่างอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น เป็นการเพิ่มมูลค่าของที่ดินบริเวณนั้นๆ และบริเวณที่อยู่ใกล้เคียง

2.2 ความหมายของสวนสาธารณะและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

สวนสาธารณะและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจเกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศกรีกเมื่อประมาณ 500 ปีก่อนคริสตกาล โดยมีวัตถุประสงค์ให้เป็นสถานที่พบปะสังสรรค์กันระหว่างนักปราชญ์และลูกศิษย์ และให้ประชาชนพักผ่อนในยามว่าง ต่อมาอีกหลายร้อยปี รูปแบบของสวนสาธารณะก็พัฒนามาเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบันนี้สวนสาธารณะหรือสถานที่พักผ่อนหย่อนใจก็มีลักษณะเป็นที่โล่ง มีสนามหญ้ากว้างใหญ่ มีต้นไม้ขนาดใหญ่ให้ร่มเงา และมีไม้ดอกไม้ประดับตามจุดต่างๆ นอกจากนี้ยังมีสิ่งก่อสร้างเพื่อให้ความสะดวกแก่บุคคลทั่วไปที่มาพักผ่อน สวนสาธารณะแต่ละแห่งมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับลักษณะต่างๆ ของพื้นที่นั้นๆ และจุดมุ่งหมายในการจัดการสวนสาธารณะ (เอ็ดมุนด์ วิสหมาย, 2527 : 18)

สวนสาธารณะกล่าวได้ว่าเป็นปอดของคนในเมืองหลวง เนื่องจากมีหน้าที่สำคัญใน

การกลั่นกรองบรรยากาศให้ปราศจากมลภาวะทางอากาศ ช่วยให้มนุษย์มีอากาศบริสุทธิ์ไว้หายใจ อีกทั้งยังมีพรรณไม้ต่างๆ ทั้งไม้ดอกไม้ประดับจำนวนมากที่ช่วยสร้างความสดชื่นรื่นรมย์ให้กับมนุษย์ ตลอดจนเป็นแหล่งที่รวมกิจกรรมต่างๆ ทั้งกีฬาและการละเล่นซึ่งช่วยให้มนุษย์มีสุขภาพกายและใจที่ดีดังที่มีผู้ให้ความหมายของสวนสาธารณะไว้ดังนี้

สวนสาธารณะ (Public Park) หมายถึง สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ (Recreation Area) ที่ประชาชนมาใช้ประโยชน์โดยเท่าเทียมกันในการพักผ่อนหย่อนใจ ผ่อนคลายความตึงเครียด หลังจากที่ได้ปฏิบัติหน้าที่การงานแล้ว โดยอาจมาใช้สวนสาธารณะในตอนเช้ามีดก่อนไปทำงาน ตอนเย็นหรือตอนค่ำ หลังจากเลิกงาน วันเสาร์-อาทิตย์ วันหยุดงาน หรือวันที่ได้รับอนุญาตให้ลาพักผ่อนได้ (กิตติ วัฒนกุล, 2527 : 716)

สถานที่พักผ่อนหย่อนใจหรือแหล่งนันทนาการ (Recreation Area) เป็นสถานที่ที่มนุษย์ใช้เป็นที่ย่อนอารมณ์ให้ผ่อนคลาย หรือหายจากความตึงเครียดที่ได้ปฏิบัติงานในหน้าที่การงานในเวลาว่าง เวลาที่ใช้ในการพักผ่อนหย่อนใจจะต้องเป็นเวลาหลังจากปฏิบัติหน้าที่การงานแล้ว ทั้งนี้เนื่องจากหลักการที่ว่ามนุษย์นั้นจำเป็นต้องได้รับการพักผ่อนทั้งร่างกายและจิตใจจึงทำให้สุขภาพสมบูรณ์ และมีชีวิตยืนยาวยิ่งขึ้น (กิตติ วัฒนกุล, 2535 : 716)

สวนสาธารณะ หมายถึง สถานที่ซึ่งแวดล้อมด้วยสนามหญ้า สระน้ำ ต้นไม้ ทั้งประเภทไม้ดอกไม้ประดับ อาคาร และที่นั่งเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ และการออกกำลังกายของประชาชน (พงษ์ไพบูลย์ ศิลาวราเวทย์, 2528 : 4)

สวนสาธารณะ หมายถึง สถานที่จัดขึ้นโดยรัฐซึ่งไม่มีการเก็บค่าบริการ มีการจัดหาบริเวณปลูกดอกไม้ ต้นไม้ และจัดองค์ประกอบ สวยงามร่มรื่น พร้อมสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เช่น สวนลุมพินี สวนจตุจักร สนามหลวง (รัชฎา ลีมนนตรี, 2528 : 6)

สวนสาธารณะ หมายถึง สถานที่จัดขึ้นโดยรัฐ โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดสร้างเพื่อเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนทั่วไป ไม่มีการเก็บค่าบริการใดๆ ทั้งสิ้น มีการจัดบริเวณไว้อย่างสวยงาม ประกอบไปด้วย ต้นไม้ ทั้งไม้ดอกไม้ประดับ สระน้ำ สนามหญ้า มีสิ่งอำนวยความสะดวก

สะดวกต่างๆ เพื่อให้ความสะดวกสบาย และตอบสนองความต้องการของประชาชนผู้มาใช้บริการในพื้นที่ (วัชรวิ น้อยพิทักษ์, 2536 : 24)

สวนสาธารณะ (City Park) หมายถึง พื้นที่ว่างเปล่าใกล้ตัวเมือง โดยสงวนไว้เพื่อสร้างสถานที่พักผ่อน บริการชุมชน สังคม หรือบริเวณที่ดินที่ประกอบด้วย สนามหญ้า พื้นที่ที่เป็นป่า พุ่มหญ้า สภาพภูมิประเทศ ที่พัก เพื่อใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและออกกำลังกาย ต้องเป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้ตัวเมือง (สมจิต โยระคง, 2530 : 12)

สวนสาธารณะ คือพื้นที่โล่งที่มีการจัดภูมิทัศน์ (Landscape) ให้เกิดความสวยงามเท่าที่จะทำได้ เช่น มีสนามหญ้า สระน้ำ ที่นั่งพักผ่อน มีต้นไม้มากมายหลายชนิด ฯลฯ และตั้งใจให้เป็นที่พักผ่อนคลายความเมื่อยล้า เป็นที่เพิ่มความสดชื่น ใช้เป็นที่ตรึงตรอง สร้างสรรค์ความคิด และเป็นที่ออกกำลังกาย เล่นกีฬา เดินเที่ยวเล่นสำหรับประชาชนทุกเพศทุกวัย โดยไม่คิดค่าตอบแทน สวนสาธารณะในที่นี้ไม่รวมสนามที่มีการแข่งขัน เช่น สนามกีฬาแห่งชาติ สนามกีฬาหัวหมาก ฯลฯ (อมรรัตน์ กฤตยานวัช, 2525 : 7)

อาร์โนลด์ วิททิด (1974 : 768) ให้ความหมายของสวนสาธารณะว่า คือ พื้นที่โล่งที่มีการจัดภูมิทัศน์ (Landscape) ให้เกิดความสวยงามเท่าที่จะทำได้ เป็นที่สงบ ร่มรื่น ตั้งใจให้เป็นที่พักผ่อน คลายความเมื่อยล้า เป็นที่พบปะพูดคุยสนทนาอย่างเจี๊ยบๆ ใช้เดินเที่ยวเล่น เป็นที่เพิ่มความสดชื่น ใช้เป็นที่ตรึงตรองสร้างสรรค์ความคิด ภายในสวนสาธารณะประกอบด้วย ต้นไม้มากมายหลายชนิด สนามหญ้า สระน้ำ น้ำพุ รูปปั้น ที่นั่งพักผ่อน ฯลฯ

โดเอล และ ทวอร์ดซิก (1973 : 8) ให้ความหมายของสวนสาธารณะว่า เป็นบริเวณที่ดิน หรือพื้นน้ำที่ใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน มี 2 ลักษณะคือ ที่ดินที่ปรับปรุงแล้ว (Improved Land) เพื่อใช้ประโยชน์ต่อสาธารณชน และ ที่ดินที่ยังไม่ได้ปรับปรุง (Unimproved Land) เป็นที่ดินที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติที่น่าสนใจ

มีด (อ้างถึงใน สุรเชษฐ์, 2535 : 9) กล่าวว่า สวนสาธารณะเป็นศูนย์กลางของการ

แก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นในเมือง ที่สำคัญได้แก่ ปัญหาการจราจร ปัญหามลพิษ และคุณภาพชีวิตของประชากร และสามารถใช้เป็นแหล่งสำหรับการเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติของเด็กและเยาวชนด้วย

จากนิยามของสวนสาธารณะข้างต้น สามารถสรุปความหมายของสวนสาธารณะได้ว่า สวนสาธารณะ คือ สถานที่ที่จัดสร้างขึ้นโดยรัฐ มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ผ่อนคลายความตึงเครียด และเป็นสถานที่ออกกำลังกายของประชาชน โดยไม่มีการเก็บค่าบริการใดๆ สวนสาธารณะจะต้องมีการจัดภูมิทัศน์ (Landscape) ให้เกิดความสวยงามร่มรื่น มีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจและตอบสนองความต้องการของประชาชนผู้ที่มาใช้บริการ ประกอบไปด้วย สนามหญ้า สระน้ำ ต้นไม้ ทั้งประเภทไม้ดอก ไม้ประดับ อาคาร และที่นั่งเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ และการออกกำลังกายของประชาชน

2.3 ประเภทของสวนสาธารณะ

ได้มีผู้แบ่งประเภทของสวนสาธารณะไว้หลายประเภท ซึ่งมีรูปแบบแตกต่างกันดังต่อไปนี้

สุรเชษฐีย์ เศรษฐมาต (2535 : 7) ได้แบ่งประเภทของสวนสาธารณะออกเป็น 2 กลุ่มดังนี้

1) สวนสาธารณะแบบธรรมชาติ อาจเรียกว่า Resource – based Park หรือ National Park จัดเป็นสวนสาธารณะขนาดใหญ่ มีเนื้อที่ตั้งแต่พันไร่จนถึงล้านไร่ และมีสภาพธรรมชาติดั้งเดิมปรากฏให้เห็นชัดเจน มักอยู่ห่างไกลชุมชนหรือเมือง อยู่ในความดูแลของหน่วยงานกลางหรือรัฐบาลกลาง เปิดให้ประชาชนเข้าไปใช้ประโยชน์เพื่อการนันทนาการและการท่องเที่ยว สวนสาธารณะที่อยู่ในกลุ่มนี้ที่สำคัญ ได้แก่ วนอุทยาน (Forest parks) และอุทยานแห่งชาติ (National parks)

2) สวนสาธารณะแบบสร้างขึ้นใหม่ มีลักษณะที่สำคัญคือ เป็นการสร้างหรือพัฒนาสิ่งต่างๆ ขึ้นมาใหม่เกือบทั้งหมด ตั้งแต่สิ่งอำนวยความสะดวกไปจนถึงต้นไม้และสนามหญ้า สวนสาธารณะประเภทนี้เรียกอีกอย่างว่า City Park หรือ Municipal Park หรือ District Park หรือ Provincial Park ขึ้นอยู่กับผู้รับผิดชอบ

สุรินทร์ วิวัจนสิรินทร์ (2523 : 5 -6) แบ่งประเภทของสวนสาธารณะออกเป็น 3 ประเภท คือ

- 1) สวนหย่อม (Pocket Park) หมายถึง บริเวณพื้นที่ขนาดเล็กริมถนน กลางถนน หรือบริเวณรอบอนุสาวรีย์ ที่จัดแต่งเพื่อความสวยงาม บางแห่งสามารถให้ประชาชนเข้าไปใช้พื้นที่เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจได้
- 2) สวนสาธารณะชุมชน (Community Park) หมายถึง บริเวณพื้นที่ธรรมชาติ หรือจัดแต่งปรับปรุงขึ้นเพื่อสนองความต้องการด้านการพักผ่อนหย่อนใจแก่บุคคลทั่วไปที่อยู่ในบริเวณชุมชนนั้นและบริเวณใกล้เคียง
- 3) สวนสาธารณะระดับเมือง (City Park) หมายถึง บริเวณพื้นที่กว้างภายในเมืองที่มีสภาพตามธรรมชาติ หรือจัดตกแต่งขึ้นเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจของประชาชนในเมืองนั้นๆ

อมรรัตน์ กฤตยานวัช (2525 : 27) ได้แบ่งประเภทของสวนสาธารณะออกเป็น 3 ประเภท ตามความแตกต่างกันในแง่ของการให้บริการ ดังนี้คือ

- 1) สวนสาธารณะ (Public Park) เป็นส่วนที่หน่วยงานของรัฐจัดหาให้กับประชาชน ได้ใช้บริการ โดยไม่คิดมูลค่าตอบแทน ประชาชนสามารถเข้าไปใช้บริการได้ตลอดเวลาทำการ เช่น สวนลุมพินี สวนจตุจักร
- 2) สวนกึ่งสาธารณะ (Semi – public Park) เป็นส่วนที่หน่วยงานของรัฐจัดหาให้กับประชาชนได้ใช้บริการโดยจ่ายค่าตอบแทน แต่เป็นไปในลักษณะไม่แสวงหากำไร เช่น สวนหลวง ร. 9 สวนสัตว์ดุสิต เป็นต้น
- 3) สวนเอกชน (Private Park) เป็นสวนที่เอกชนเป็นผู้จัดหาขึ้นมาตอบสนองความต้องการของประชาชน มีลักษณะเป็นสวนสนุก (Amusement Park) เรียกเก็บค่าบริการค่อนข้างสูง เพราะมีการลงทุนสูงมาก เช่น สวนสยาม แคนเนรมิต

นอกจากจะมีการแบ่งประเภทสวนสาธารณะตามเกณฑ์ที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว ยังได้มีการแบ่งประเภทของสวนสาธารณะออกเป็นลำดับขั้นหรือแบบของสวนสาธารณะ (Hierarchy of

Park) ซึ่งมีความแตกต่างกันหลายด้าน เช่น ขนาด รูปแบบการพัฒนา สิ่งอำนวยความสะดวก ที่ตั้ง และขอบเขตการให้บริการ ดังนี้

เคราสี (1971 : 435-436) กำหนดขนาดของสวนสาธารณะออกเป็น 5 ลำดับดังนี้

1) ที่เด็กเล่นละแวกบ้าน (Neighborhood Playlot) มีพื้นที่ตั้งแต่ 225-400 ตารางเมตร เป็นพื้นที่ขนาดเล็กสำหรับเด็กวัยก่อนเข้าเรียน เหมาะสำหรับบริเวณพื้นที่ที่ขาดที่เล่น หรือที่พักผ่อนสำหรับเด็กๆ

2) สวนเด็กเล่นละแวกบ้าน (Neighborhood Playgrounds) มีพื้นที่ 11.25-18.75 ไร่ เหมาะสำหรับเด็กก่อนเรียนและเด็กอายุ 6-15 ปี ภายในประกอบด้วยสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น สระน้ำขนาดเล็ก ไม้ดอกไม้ประดับ กองทราย บริเวณสำหรับวิ่งเล่น ที่เล่นเกม และเป็นศูนย์กลางของการพบปะสังสรรค์ของผู้คนในละแวกนั้น

3) สวนระดับละแวกบ้าน (Neighborhood Parks) จัดสร้างเพื่อทุกเพศทุกวัย ที่ต้องการการพักผ่อนหย่อนใจที่ไม่ต้องใช้พลังกำลัง มีพื้นที่ตั้งแต่ 75 ไร่ขึ้นไป มีการตกแต่งพื้นที่ด้วยไม้ดอกไม้ประดับ มีสนามหญ้าสำหรับนั่งพักผ่อน

4) สนามเพื่อเล่นเกมกีฬาระดับชุมชน (Community Playfields) มีพื้นที่ 30-75 ไร่ ใช้เป็นที่ออกกำลังกายกลางแจ้งสำหรับเด็กโตไปจนถึงผู้ใหญ่ ภายในประกอบด้วยสนามเด็กเล่น สนามกีฬาประเภทต่างๆ และยังเป็นศูนย์กลางของชุมชนด้วย

5) สวนระดับชุมชนขนาดใหญ่ (Larger Community Parks) มีพื้นที่ตั้งแต่ 250 ไร่ขึ้นไป ประกอบด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกหลายรูปแบบ มีบริเวณที่ปิกนิก ตั้งแคมป์ ซี่ม้า พายเรือ ว่ายน้ำ ศึกษาสภาพธรรมชาติ มีสนามกีฬาประเภทต่างๆ สโมสร ฟิสิทรีภัณฑ์ เป็นต้น

นอร์ทแธม (1979 : 246-250) ได้แบ่งสวนสาธารณะเป็น 6 ลำดับดังนี้

1) ที่เด็กเล่น (Tot-lots) เป็นที่สำหรับเด็กก่อนวัยเรียนถึง 6 ขวบ เหมาะสมสำหรับย่านที่มีครอบครัวมาก ที่เด็กเล่นประกอบด้วย 3 บริเวณ คือ (1) พื้นที่สำหรับติดตั้งอุปกรณ์การเล่น เช่น น้ำพุ บ่อทราย ที่ปีนป่าย (2) สนามหญ้า ที่วิ่งเล่น (3) พื้นที่ได้ร่มเงาไม้สำหรับนั่งเล่นเงียบๆ ขนาดของที่เด็กเล่นควรมีพื้นที่สำหรับติดตั้งเครื่องเล่นและสาธารณูปการอื่นๆ อย่างน้อย 70 ตารางฟุต ต่อเด็ก 1 คน หรือถ้าพิจารณาจากเด็กก่อนวัยเรียน ขนาดที่เหมาะสมของสวนระดับนี้ให้บริการเด็กก่อน

วัยเรียน 30 คน เป็นพื้นที่ประมาณ 2,000 ตารางฟุต การกระจายของสวนระดับนี้ ควรตั้งอยู่ในระยะเดินเท้า (Walking Distance) อยู่ใกล้บ้าน เข้าถึงได้สะดวก รัศมีการเดินทางจากบ้าน 90-120 เมตร

2) สวนระดับละแวกบ้าน (Neighborhood Park) มีพื้นที่ประมาณ 10-25 ไร่ สิ่งอำนวยความสะดวกมีเพิ่มมากกว่าที่เด็กเล่น กลุ่มผู้ใช้มีหลายกลุ่มมากกว่า แบ่งพื้นที่ภายในออกตามวัตถุประสงค์ของผู้ใช้ตามกลุ่มอายุ เช่น ที่วิ่งเล่นสำหรับเด็ก ทางรถจักรยานสำหรับเด็กโต ลานออกกำลังกายสำหรับผู้สูงอายุ สามารถเดินทางมาใช้บริการด้วยการเดินเท้า

3) สวนระดับชุมชน (Community Park) มีพื้นที่ประมาณ 40 ไร่ มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากกว่าที่เด็กเล่น และสวนระดับละแวกบ้าน มีที่เล่นกีฬา เช่น ตะกร้อ วอลเลย์บอล พื้นที่สำหรับพักผ่อนแบบเปล็ดเปล็นกับสิ่งสวยงาม ได้แก่ สวนดอกไม้ สวนระดับนี้ให้บริการแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัย มีขอบเขตการให้บริการกว้างกว่า คือระยะเดินทางเกินกว่าระยะเดินเท้า

4) สวนระดับเขต (District Park) มีพื้นที่มากกว่า 100 ไร่ มีสิ่งอำนวยความสะดวกเพิ่มขึ้นจากที่เด็กเล่น สวนระดับละแวกบ้าน และสวนระดับชุมชน เช่น บริเวณที่ปิกนิก ที่จอดรถ ลานอเนกประสงค์ สวนดอกไม้ขนาดใหญ่ ที่พายเรือ ขี่จักรยาน ตกปลา สวนระดับนี้ให้บริการประชาชนจำนวนมาก ขอบเขตการให้บริการกว้างมากขึ้น ผู้ที่อยู่ไกลอาจเดินทางมาโดยใช้ระบบขนส่งมวลชนหรือรถยนต์ และมักใช้เวลาพักผ่อนเป็นเวลานาน

5) สวนระดับเมืองหรือมหานคร (City Park or Metropolitan Park) มีพื้นที่ตั้งแต่ 500-1,500 ไร่ กิจกรรมเน้นหนักไปทาง Active Recreation มีพื้นที่สำหรับทำกิจกรรมต่างๆ เช่น สนามฟุตบอล สถานที่พายเรือ สถานที่พักผ่อน ตกปลา ผู้ใช้บริการมักใช้เวลาพักผ่อนนานกว่าครึ่งวัน

6) สวนระดับภาค (Regional Park) มีขนาดใหญ่ที่สุด มีพื้นที่หลายพันไร่ขึ้นไป และมีลักษณะเฉพาะ เช่น ลักษณะที่งดงามตามธรรมชาติ ได้แก่ บึง แม่น้ำ ต้นไม้ตามธรรมชาติ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ตามธรรมชาติ สวนระดับนี้ให้บริการประชาชนในเขตเมืองทั้งหมดและพื้นที่ใกล้เคียง

รอดนีย์ (1964 : 312-318) ได้กำหนดขนาดของสวนสาธารณะออกเป็นลำดับต่างๆ 6 ลำดับดังนี้

1) ที่เด็กเล่น (Playlot) ที่เด็กเล่นมีพื้นที่เล็ก โดยมีขนาดตั้งแต่ 225-720 ตารางเมตร จัดสร้างขึ้นเพื่อเด็กเล็กๆ ก่อนเข้าโรงเรียน ขนาดของพื้นที่จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดพื้นที่ที่หาได้ และจำนวนของเด็ก ภายในประกอบด้วยเครื่องเล่นต่างๆ พื้นที่ว่างสำหรับเล่นเกม กองทราย ลานจักรยาน เป็นต้น พื้นที่ต้องมีรั้วมิดชิดเพื่อป้องกันอันตราย

2) สวนเด็กเล่นละแวกบ้าน (Neighborhood Playground) เป็นสวนที่จัดสร้างขึ้น เพื่อเด็กอายุตั้งแต่ 6-15 ปี เป็นสวนที่ตั้งอยู่ใกล้บ้าน มีพื้นที่ประมาณ 7.5-15 ไร่ ภายในมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น ที่เล่นเกม เล่นกีฬา ที่วางสำหรับวิ่งเล่น สนามหญ้า สระน้ำเล็กๆ ฯลฯ ตั้งอยู่ในระยะเดินเท้า (Walking Distance) สามารถเดินทางมาใช้บริการได้สะดวก

3) สวนสาธารณะละแวกบ้าน (Neighborhood Park) ใช้เป็นที่พักผ่อนและเป็นปอดของผู้ที่อยู่อาศัยในเมือง สามารถใช้ได้ทุกเพศทุกวัย ที่สำคัญคือ ตั้งอยู่ใกล้บ้าน ใช้เวลาในการเดินทางน้อย สวนระดับนี้มีขนาด 10-75 ไร่ ภายในประกอบด้วยสนามหญ้า ไม้ดอกไม้ประดับ บริเวณที่ปิกนิก ที่ออกกำลังกาย สนามเด็กเล่น เป็นต้น

4) สนามเพื่อเล่นเกมกีฬา (Playfield) ได้จัดสร้างและออกแบบเพื่อตอบสนองความต้องการการพักผ่อนของคนอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป มีพื้นที่ 30-75 ไร่ ภายในประกอบด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งกลางแจ้งและภายในอาคาร เช่น สนามบาสเก็ตบอล วอลเลย์บอล สนามหญ้า บริเวณที่ปิกนิก สโมสรชุมชน สระว่ายน้ำ เป็นต้น

5) สวนสาธารณะขนาดใหญ่ (Large Recreation Park) มีพื้นที่ 250 ไร่ขึ้นไป เหมาะสมสำหรับทุกเพศทุกวัย เป็นสวนที่สามารถอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของเมือง และช่วยให้ประชาชนในเมืองได้สัมผัสกับธรรมชาติ ภายในประกอบด้วยสภาพที่เป็นธรรมชาติ มีที่ปิกนิก ตั้งแคมป์ ซี่ม้ายาวเรือ ตกปลา และยังเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจและพันธุ์สัตว์ต่างๆ

6) พื้นที่สงวนรักษา (Reservation) เป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ ตั้งแต่ 1250-2500 ไร่ เป็นพื้นที่ที่อยู่ห่างจากชุมชนเมือง มีสภาพเป็นธรรมชาติที่สวยงาม ประกอบไปด้วยพันธุ์ไม้ต่างๆ หนอง บึง แม่น้ำ ประชาชนสามารถเข้ามาใช้บริการตั้งแคมป์ ตกปลา ศึกษาธรรมชาติ

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าสวนสาธารณะแต่ละประเภท จะมีความแตกต่างกันในด้านขนาด รูปแบบการพัฒนา สิ่งอำนวยความสะดวก รัศมีการบริการดังที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น แต่ลักษณะของสวนสาธารณะที่ดีที่ควรมีร่วมกันได้มีผู้เสนอไว้ดังนี้

เอ็ดมุนด์ วิสมหมาย (2527 : 34-39) ลักษณะที่ดีของสวนสาธารณะและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

- 1) ให้ความสะดวกแก่ผู้มาใช้บริการ

- มีป้ายบอกชื่อสวนสาธารณะบริเวณประตูทางเข้า
- มีแผนที่ หรือแผนผังแสดงขอบเขต และตำแหน่งต่างๆ ของสวนสาธารณะ เพื่อให้

ผู้มาใช้บริการสามารถทราบได้ว่าควรจะไปที่ไหนก่อน

มาตรฐานทั่วไป

- ถนนภายในสวนสาธารณะควรมีขนาด ความกว้าง ส่วนโค้ง และสัดส่วนตาม
- เพื่อให้ความปลอดภัยในการขับขี่ มีที่จอดรถ และต้นไม้ที่ร่มรื่น
- มีถังขยะ สุขาให้เพียงพอต่อความต้องการของผู้ใช้
- มีศูนย์ให้คำแนะนำและบริการ

2) ให้ความปลอดภัย

- มียามรักษาการ
- มีแสงสว่างเพียงพอในเวลากลางคืน
- มีประตูเข้าออกไม่มากนัก ในเวลากลางคืนควรเปิดเพียงประตูเดียว
- มีป้ายบอกการจราจร และป้ายเตือนบริเวณที่มีอันตราย
- ทำรั้วกันบริเวณที่ไม่ปลอดภัย กันริมแม่น้ำเมื่อส่วนนั้นอยู่ใกล้สนามเด็กเล่น
- แยกถนนและทางเดินอย่างเด็ดขาด
- สำรวจและซ่อมแซมสถานที่และอุปกรณ์ต่างๆ อยู่เสมอ เช่น เครื่องเล่นในสนาม

เด็กเล่น สะพาน เก้าอี้

- ตรวจสอบตราสายไฟ และปลั๊กไฟ
- ตัดแต่งต้นไม้ที่มีกิ่งแห้งตาย หรือแต่งพุ่มไม้เสมอ ไม่ให้มีดทับเกินไป
- ควรมีหน่วยพยาบาล

3) มีการดูแลรักษาที่ดี

- ทำความสะอาดอยู่เสมอ เช่น เก็บขยะ กวาดถนน กวาดสนาม เป็นต้น
- ตัดหญ้า และตัดแต่งทรงพุ่มของต้นไม้
- ใส่ปุ๋ย รดน้ำ พรวนดิน และฉีดยากันแมลง
- มีการปลูกต้นไม้ทดแทนต้นไม้เดิมที่ตายไป
- ซ่อมแซมอุปกรณ์ เช่น ทาสีเก้าอี้ ติดป้าย หรือทำรั้วใหม่
- ชักชวนให้ผู้มาใช้บริการรู้จักรักษาความสะอาด

- อนุรักษ์สภาพแวดล้อมธรรมชาติให้ได้อยู่เสมอ

2.4 ความจำเป็นของการมีส่วนร่วมสาธารณะในเมือง

ในเมืองใหญ่เช่นกรุงเทพมหานครในปัจจุบันมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว มีการสร้างอาคารสูงชันอย่างมากมาย แออัดเบียดเสียดจนกระทั่งขาดแคลนที่ว่างเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ อีกทั้งปัญหามลภาวะที่เพิ่มสูงขึ้นตามเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าขึ้น ส่งผลถึงปัญหาสุขภาพทางร่างกายและจิตใจของประชาชนในเมือง การสร้างสวนสาธารณะในเมืองจึงเป็นสิ่งสำคัญในการลดปัญหาเหล่านี้ดังที่มีผู้ให้ข้อเสนอแนะดังนี้

พิชา พิทยขจรวุฒิ (2531 : 29 - 30) ได้กล่าวถึงความสำคัญของสวนสาธารณะและที่พักผ่อนในเมืองว่า เป็นสถานที่ที่ใช้สร้างความสมบูรณ์ให้แก่ตนทั้งทางร่างกายและจิตใจ เป็นสถานที่ป้องกันการบุกรุกธรรมชาติ และในขณะเดียวกันเป็นสถานที่ส่งเสริมให้มีธรรมชาติที่สมดุล และเป็นสถานที่กระตุ้นให้มีการศึกษาให้ดีขึ้น รวมทั้งช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจในทางที่ถูกต้อง

เสาวณิต ตั้งตระกูล (2531 : 7 - 8) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดความต้องการสวนสาธารณะในเมืองดังนี้

- 1) การเติบโตของเมือง (Urbanization) โดยเฉพาะการเติบโตอย่างไม่มีกฎเกณฑ์ ทำให้เกิดการขาดแคลนสภาพธรรมชาติ ประกอบกับสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้นแตกต่างจากสภาพธรรมชาติมาก ทำให้เกิดความไม่สมดุลระหว่างสิ่งก่อสร้างและสภาพธรรมชาติ
- 2) จำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ความต้องการใช้บริการจากแหล่งนันทนาการต่างๆ ก็เพิ่มขึ้นตาม ทำให้แหล่งนันทนาการหรือสวนสาธารณะที่มีอยู่ไม่เพียงพอต่อจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น
- 3) มลพิษจากสิ่งแวดล้อมในเมือง และการประกอบภาระกิจเพื่อการยังชีพของคนเมืองก่อให้เกิดความเครียด ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ความตึงเครียดทางร่างกาย และความเมื่อยล้าทางสมอง
- 4) เทคโนโลยีที่เจริญก้าวหน้า ทำให้เวลาในก ารทำงานสั้นลงมีเวลาว่างมากขึ้น จึงสามารถใช้เวลาที่เพิ่มขึ้นในการพักผ่อนหย่อนใจ

5) ความมีการศึกษาของคนในสังคมเมือง ทำให้มีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น เพื่อให้คนในสังคมเมืองจะได้อยู่ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

ด้วยเหตุนี้ สวนสาธารณะจึงเป็นที่ต้องการ และจำเป็นสำหรับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนที่อาศัยอยู่ในเมืองที่ต้องการสถานที่พักผ่อนเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดในชีวิตประจำวัน

2.5 มาตรฐานและขนาดของสวนสาธารณะในเมือง

ผู้เชี่ยวชาญด้านผังเมือง ได้พยายามกำหนดมาตรฐานของสัดส่วนพื้นที่สวนสาธารณะในเมืองเพื่อใช้เป็นแนวทางศึกษา และเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายในการจัดหาพื้นที่เพื่อพัฒนาเป็นสวนสาธารณะในเมืองให้มีระบบระเบียบที่แน่นอนและเพียงพอต่อความต้องการของประชาชนดังนี้

กองวิจัยและประเมินผล กรมการผังเมือง (อ้างถึงใน สำนักผังเมือง, 2539 : 66) ได้เสนอให้กรุงเทพมหานครควรมีพื้นที่สวนสาธารณะ 1 ไร่ ต่อประชากร 1,000 คน

ประวิทย์ สุวณิชย์ (2530 : 102 - 103) กล่าวว่า ตามมาตรฐานสากลที่นิยมใช้ ควรมีพื้นที่สวนสาธารณะอย่างน้อย 15 ตารางเมตรต่อประชากร 1 คน

อัน นิมมานเหมินทร์ (2525 : 65) โดยหลักการ ชุมชนเมืองต้องแบ่งพื้นที่ไว้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 10 ของพื้นที่ทั้งหมด สำหรับเป็นสวนสาธารณะและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ หรือจะต้องกำหนดสัดส่วนของพื้นที่สวนสาธารณะต่อประชาชนไว้ 1 ไร่ ต่อประชาชน 40 คน หรือ 1 คนต่อพื้นที่ 40 ตารางเมตร

เอื้อมพร วิสมหมาย (2527 : 20) การกำหนดพื้นที่เพื่อจัดสร้างสวนสาธารณะและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ โดยให้มีจำนวนพอเหมาะแก่กับจำนวนพื้นที่ทั้งหมด โดยการประเมินอย่างหยาบจะใช้พื้นที่ประมาณ 10 % ของพื้นที่ทั้งหมด และควรมีการสำรองพื้นที่รองรับการเจริญเติบโต

และความหนาแน่นของประชากรด้วย หากคิดเป็นพื้นที่ต่อคน จะต้องมีพื้นที่สวนสาธารณะ 10 เอเคอร์ต่อประชากร 1,000 คน หรือ 25 ไร่ ต่อประชากร 1,000 คน

ผังเมืองกรุงเทพมหานคร (อ้างถึงใน สำนักผังเมือง, 2540 : 67 - 68) โดยคณะที่ปรึกษาจากเอ็มไอที สหรัฐอเมริกา ได้กำหนดโครงการพัฒนาและจัดทำสวนสาธารณะอย่างเป็นระบบเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ และสร้างมุมมองใหม่สำหรับการพัฒนาสิ่งแวดล้อม โดยเสนอให้กรุงเทพมหานครมีอัตราสวนพื้นที่สวนสาธารณะ 2 ตารางเมตรต่อประชากร 1 คน

Committee on Park and Recreational Standards of the American Society of Planning Officials (อ้างถึงใน สุรเชษฐ์, 2535 : 12) ได้เสนอเอาไว้ว่า สำหรับเมืองใหญ่ๆ ที่มีประชากรอยู่หนาแน่น ควรกำหนดให้มีเนื้อที่สวนสาธารณะ 1 เอเคอร์ต่อประชากร 200 คน หรือ 5 เอเคอร์ต่อประชากร 1,000 คน

โดเอล และ ทวาร์ดซิก (1973 : 216) เสนอว่า ชุมชนเมืองขนาดใหญ่ควรกำหนดพื้นที่สวนสาธารณะขนาดใหญ่หรือขนาดกลางไว้ 5 เอเคอร์ ต่อประชากร 1,000 คน แต่ทั้งนี้จะต้องมีสวนสาธารณะขนาดเล็กอื่นๆ เช่น สวนสาธารณะละแวกบ้าน (Neighborhood Parks) สนามเล่นกิจกรรมและกีฬา (Playfields) ซึ่งมีเนื้อที่รวมกันใกล้เคียงกับพื้นที่สวนสาธารณะขนาดใหญ่และขนาดกลางดังที่กล่าวมาแล้ว

ไฮล์ท และ ชิฟเวอร์ (1972 : 394) ได้กล่าวไว้ว่า เมืองที่มีประชากร 100,000 คน ขึ้นไป มาตรฐานของสวนสาธารณะที่เหมาะสมคือ 1 เอเคอร์ ต่อประชากร 100 คน

ลิชฟิลด์ (อ้างถึงใน ศิริพรรณ, 2533 : 616) ได้เสนอมาตรฐานสวนสาธารณะในกรุงเทพมหานคร เมื่อครั้งเสนอผังนครหลวง 2543 ต่อสำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2503 โดยเสนอให้มีพื้นที่สวนสาธารณะ 10 ไร่ต่อประชากร 1,000 คน

รอดนีย์ (1964 : 317) กล่าวว่า เมืองหรือนครควรมีสวนสาธารณะขนาดใหญ่อย่างน้อย 1 แห่ง โดยกำหนดว่า สวนสาธารณะควรมีเนื้อที่อย่างน้อย 100 เอเคอร์ต่อประชากร 50,000 คน

เห็นได้ว่า มาตรฐานของสวนสาธารณะในเมืองมีความแตกต่างกันอยู่ อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า กรุงเทพมหานครยังมีเนื้อที่ของสวนสาธารณะต่ำกว่าทุกๆ มาตรฐานที่มีผู้เสนอแนะมา จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดหาพื้นที่สวนสาธารณะเพิ่มให้ตรงตามมาตรฐานที่กำหนดไว้

2.6 แนวทางการจัดหาพื้นที่เพื่อสร้างสวนสาธารณะ

การดำเนินงานในด้านการจัดหาพื้นที่เพื่อจัดสร้างสวนสาธารณะขึ้นใหม่จำเป็นที่จะต้องมีการวางแผนและดำเนินการอย่างมีระบบขั้นตอน เนื่องจากมีปัจจัยที่มีอิทธิพลเกี่ยวข้องอยู่หลายประการ โดยได้มีผู้เสนอแนวทางไว้ดังนี้

สุรเชษฐ์ เศรษฐมาต (2535 : 13) ได้กล่าวถึงแนวทางและขั้นตอนในการจัดหาพื้นที่เพื่อสร้างสวนสาธารณะไว้ดังนี้

- 1) ศึกษาสำรวจแหล่งนั้นหนาการณ์ในปัจจุบัน เป็นขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างกว้างๆ เพื่อให้ทราบว่าในเขตชุมชนนั้นๆ มีพื้นที่สวนสาธารณะที่จัดสร้างขึ้นแล้วสำหรับบริการประชาชนอยู่ที่แห่ง กระจายอยู่ที่ใดบ้าง แต่ละแห่งมีเนื้อที่เท่าไร มีเนื้อที่รวมเท่าไร และแต่ละแห่งมีสิ่งอำนวยความสะดวกอะไรบ้าง มีมากน้อยเพียงใด ข้อมูลเหล่านี้เป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์หาว่าขณะนี้ชุมชนนั้นมีพื้นที่สวนสาธารณะมากน้อยเพียงใด เพียงพอกับความต้องการของประชาชนหรือไม่
- 2) กำหนดขนาดเนื้อที่ของสวนสาธารณะที่จะจัดสร้างขึ้นใหม่ โดยศึกษาจากขั้นตอนที่ 1 เป็นเครื่องบ่งชี้ว่าจะต้องหาพื้นที่สวนสาธารณะเพิ่มขึ้นอีกเท่าไร จึงจะสอดคล้องกับมาตรฐานของชุมชน หากเป็นไปได้พื้นที่ของสวนสาธารณะควรมีรวมกันร้อยละ 5 – 10 ของพื้นที่เมือง
- 3) สำรวจและคัดเลือกพื้นที่เพื่อจัดสร้างสวนสาธารณะ โดยมีวิธีการและหลักเกณฑ์ดังนี้

- ตำแหน่งที่ตั้ง ควรอยู่ใกล้แหล่งชุมชนหรือที่อยู่อาศัยของประชาชน เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ในสามารถเดินทางไปใช้ได้สะดวก นอกจากนี้ยังต้องทำการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่เป้าหมายกับพื้นที่สวนสาธารณะอื่นๆ ภายในเมือง และบริเวณใกล้เคียง เพื่อดูว่าการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก และกิจกรรมที่จัดบริการแก่ประชาชนเป็นอย่างไร เพื่อหลีกเลี่ยงความซ้ำซ้อนในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก ซึ่งอาจทำให้เงินเปลืองงบประมาณโดยไม่จำเป็น

- วิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่ พื้นที่เป้าหมายที่จะพัฒนาเป็นสวนสาธารณะจำเป็นอย่างยิ่งที่จะมีคุณลักษณะที่สามารถดำเนินการจัดสร้างเป็นสวนสาธารณะที่ดีได้ ที่สำคัญได้แก่ มีอาณาบริเวณกว้างขวางพอที่จะจัดให้มีการใช้ประโยชน์เพื่อการนันทนาการแบบต่างๆ ได้ ดังนั้นในขั้นตอนนี้จึงต้องมีการสำรวจและวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่เป้าหมายทั้งในด้านกายภาพและชีวภาพ ซึ่งจะเป็นตัวบ่งชี้ถึงศักยภาพของพื้นที่เป้าหมาย
- ศึกษาความต้องการของประชาชนในการใช้สวนสาธารณะ ศึกษาและวิเคราะห์โครงสร้างและทิศทางการเจริญเติบโตของชุมชน จำนวนประชากร และอัตราการเจริญเติบโต ลักษณะการใช้เวลาว่างเพื่อการพักผ่อน ข้อมูลเหล่านี้สามารถนำมาวิเคราะห์และประเมินความต้องการด้านนันทนาการของประชาชน เพื่อนำผลไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการจัดทำแผนพัฒนาสวนสาธารณะในรูปแบบที่เหมาะสมต่อไป
- จัดลำดับความสำคัญของพื้นที่เป้าหมาย ควรเลือกพื้นที่ที่จะพัฒนาตามขีดความสามารถด้านงบประมาณ กำลังคน และการจัดการดูแลรักษาเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ทราบข้อมูล แสดงความคิดเห็นและมีส่วนในการตัดสินใจด้วย
- จัดทำแผนและออกแบบพัฒนาสวนสาธารณะ จะต้องทำด้วยความรอบคอบ โดยยึดหลักหรือกระบวนการวางแผนนันทนาการเป็นเกณฑ์ จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้เชี่ยวชาญด้านการนันทนาการ นักสังคมวิทยา ภูมิสถาปนิก และผู้เชี่ยวชาญสาขาอื่นๆ มาช่วยในการวางแผนและออกแบบ
- จัดทำแผนปฏิบัติงานประจำปี เป็นขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำโครงการเฉพาะเรื่องหรือกิจกรรมที่จะปฏิบัติโดยให้สอดคล้องกับแผนงานหลัก เพื่อของงบประมาณ กำลังคน และวัสดุอุปกรณ์ตามความจำเป็นของโครงการ
- ติดตามผลและประเมินผลการดำเนินงาน เพื่อดูว่าการดำเนินงานต่างๆ ประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด มีปัญหาขัดข้องอะไรบ้าง และหาทางแก้ปัญหาเพื่อให้ได้ผลตามที่ต้องการ

เมื่อมพร วิสมหมาย (2527 : 20 - 21) ได้เสนอแนวทางในการจัดหาพื้นที่ที่เหมาะสม เพื่อจัดเป็นสวนสาธารณะโดยพิจารณาจาก

- 1) ลักษณะตามธรรมชาติของพื้นที่นั้นๆ เช่น เป็นชนบท เมืองเล็กๆ เมืองหลวง เมืองที่กำลังพัฒนา หรือหยุดพัฒนาแล้ว
- 2) ลักษณะของประชากร เช่น สภาพความเป็นอยู่ ความหนาแน่นของประชากร
- 3) ลักษณะของพื้นที่ว่า เป็นที่ราบ เป็นภูเขา และลักษณะภูมิอากาศ
- 4) แผนผังการใช้ประโยชน์พื้นที่ และการจราจรในบริเวณพื้นที่นั้นทั้งในปัจจุบัน และอนาคต
- 5) ราคา และจำนวนพื้นที่ที่จัดหาได้
- 6) สถานที่พักอาศัย และแหล่งการค้าที่อยู่ในบริเวณนั้นๆ

เมื่อมีการตรวจสอบพื้นที่ที่จะจัดเป็นสวนสาธารณะแล้ว ขั้นตอนต่อไปควรพิจารณาถึงขนาดของพื้นที่ที่พอเหมาะที่จะจัดเป็นสวนสาธารณะซึ่งอาจเปรียบเทียบกับจำนวนประชากรในบริเวณนั้น หรือเปรียบเทียบกับจำนวนพื้นที่ทั้งหมดของเขตนั้นๆ หากประเมินอย่างหยาบๆ ควรมีพื้นที่สวนสาธารณะประมาณร้อยละ 10 ของพื้นที่ทั้งหมด ส่วนการประมาณพื้นที่ต่อจำนวนประชากร ควรมีพื้นที่สวนสาธารณะประมาณ 25 ไร่ต่อประชากร 1,000 คน สำหรับการจัดเตรียมพื้นที่ที่จะเป็นสวนสาธารณะนั้นจะต้องทราบถึงโปรแกรมที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับสวนสาธารณะก่อน และควรมีรายการตำแหน่งของพื้นที่นั้นๆ ทั้งชนิดและขนาดของพื้นที่ เพื่อนำมาปรับปรุงพื้นที่ให้สอดคล้องกับความต้องการและจุดมุ่งหมายของพื้นที่นั้นๆ

2.7 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการกำหนดพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับพัฒนาเป็นสวนสาธารณะโดยตรงนั้น มีผู้ที่ทำการศึกษาวิจัยอยู่ไม่มากนัก แต่จากการค้นคว้าสามารถหางานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องและสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้ ดังนี้

บัณฑิต อนุรักษ์ (2533) ศึกษาความต้องการ และพฤติกรรมการใช้สวนสาธารณะใน กรุงเทพมหานครพบว่า สวนสาธารณะที่มีอยู่ในปัจจุบันมีจำนวนน้อย ไม่สามารถกระจายทั่วถึงทุกชุมชน ผู้ที่มาใช้บริการเป็นเพียงประชากรที่อยู่ในเขตอิทธิพลเท่านั้น ส่วนขนาดและองค์ประกอบของสวนสาธารณะไม่สัมพันธ์กับประโยชน์ใช้สอย ทำให้สูญเสียประโยชน์ในแง่การใช้ประโยชน์พื้นที่ นอกจากนี้จากการศึกษายังพบอีกว่า ผู้ที่มาใช้สวนสาธารณะมากที่สุดคือ ผู้ที่มีรายได้น้อย สวนสาธารณะจึงมีประโยชน์ในแง่ของการประหยัดค่าใช้จ่ายด้านการพักผ่อนหย่อนใจของครอบครัวด้วย

ศิริพรรณ ทวีสุข (2533) ศึกษาความต้องการพื้นที่สีเขียวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจของประชากรในกรุงเทพมหานคร พบว่า ในสภาพแวดล้อมแบบเมืองที่มีการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร ลักษณะของพื้นที่เมือง (Built-up Area) ได้ดูดกลืนพื้นที่ว่างในเมือง ทำให้เมืองมีสภาพแออัดและเกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมตามมา การพักผ่อนหย่อนใจ และการนันทนาการจึงเป็นสิ่งที่คนในกรุงเทพฯ ต้องการมากขึ้น แต่ในปัจจุบันกรุงเทพฯ มีพื้นที่สีเขียวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจเฉลี่ย 1.09 ตารางเมตรต่อประชากร 1 คน ซึ่งเมื่อเทียบกับเมืองในระดับมหานครในประเทศอื่นๆ นับว่าอยู่ในระดับที่ต่ำมาก และเมื่อเทียบกับมาตรฐานที่กำหนดขึ้นในผังลิตทพิลด์ที่กำหนดไว้ 10 ไร่ต่อ 1,000 คน (16 ตารางเมตรต่อ 1 คน) พบว่า กรุงเทพมหานครยังขาดแคลนพื้นที่สีเขียวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจอย่างมาก จึงเป็นปัญหาที่ต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน

ศิริพรรณ ทวีสุข และชัยณรงค์ แต้มสาระ (2536) ศึกษาเกี่ยวกับความต้องการและความคิดเห็นของชาวกรุงเทพมหานครที่มีต่อสวนสาธารณะ พบว่า ชาวกรุงเทพมหานครร้อยละ 80 มีความเห็นว่า กรุงเทพมหานครจำเป็นต้องมีสวนสาธารณะด้วยเหตุผลต่างๆ ได้แก่

- ต้องการแหล่งอากาศที่บริสุทธิ์ร้อยละ 74
- ต้องการพื้นที่สำหรับพักผ่อนหย่อนใจร้อยละ 37.1
- ต้องการพื้นที่สีเขียวเพื่อลดความแออัดของสภาพพื้นที่เมือง ร้อยละ 31.1
- ต้องการพื้นที่ออกกำลังกายและเป็นแหล่งพักผ่อนที่เสียค่าใช้จ่ายน้อยร้อยละ 3.6

นอกจากนี้ ร้อยละ 79.3 ของชาวกรุงเทพมหานคร มีความเห็นว่า ควรมีการสร้างสวนสาธารณะเพิ่มขึ้นในกรุงเทพมหานคร

ศาลินี ภวายน (2540) ศึกษาเรื่องขีดความสามารถทางสังคมของสวนสาธารณะในเขตกรุงเทพมหานคร โดยพื้นที่ตัวแทนศึกษาคือ สวนลุมพินี พบว่า ระดับความหนาแน่นของสวนลุมพินีเท่ากับ 18.77 ตารางเมตรต่อคน ระดับความหนาแน่นที่ผู้เข้ามาใช้บริการเริ่มไม่พอใจเท่ากับ 12.51 ตารางเมตรต่อคน กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจต่อสวนลุมพินีในระดับปานกลาง และถึงแม้ว่าผู้เข้ามาใช้บริการส่วนใหญ่จะพึงพอใจกับระดับความหนาแน่นในปัจจุบัน แต่ผู้วิจัยก็แนะนำว่า ควรมีการควบคุมระดับความหนาแน่นของสวนลุมพินี โดยการขยายพื้นที่สวนสาธารณะให้มีขนาดใหญ่ขึ้น มีการสร้างสวนสาธารณะเพิ่มขึ้น และนำพื้นที่ที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์มาจัดทำเป็นสวนสาธารณะเพื่อกระจายความหนาแน่นของประชากรที่มาใช้บริการ

สุรเชษฐ์ เศรษฐมาส ฯลฯ (2537) ได้ศึกษารูปแบบและขนาดที่เหมาะสมของพื้นที่สวนสาธารณะในเขตกรุงเทพมหานคร โดยพื้นที่ตัวแทนศึกษา คือ สวนลุมพินี สวนจตุจักร และสวนธนบุรีรมย์ พบว่า สวนสาธารณะทั้ง 3 แห่งยังมีความต้องการให้เพิ่มปริมาณและปรับปรุงคุณภาพของสิ่งแวดล้อมความสะอาดและการให้บริการบางประเภท สวนปัญหาเรื่องการขาดแคลนสวนสาธารณะ โดยเฉพาะในพื้นที่เขตชั้นในของกรุงเทพมหานคร จากการศึกษาเพื่อหาขนาดที่เหมาะสมของสวนสาธารณะในพื้นที่เขตชั้นใน พบว่า ขนาดของสวนสาธารณะที่เหมาะสม คือ สวนสาธารณะระดับที่เด็กเล่น สวนระดับละแวกบ้าน และสวนระดับชุมชน ทั้งนี้ควรจัดสร้างให้กระจายอยู่ทั่วไป โดยต้องสอดคล้องกับพื้นที่ว่างที่มีอยู่จริง

สุวัฒนา ธาดานิติ (2534) ศึกษาความไม่เพียงพอของสวนสาธารณะในกรุงเทพมหานคร พบว่า พื้นที่สวนสาธารณะในกรุงเทพมหานครมีรวมกันทั้งสิ้น 1,259.32 ไร่ เมื่อเทียบเป็นอัตราส่วนต่อประชากร 1,000 คน แล้ว มีค่าเท่ากับ 0.024 ไร่ต่อ 1,000 คน ซึ่งตามมาตรฐานควรจะเป็น 10 ไร่ต่อ 1,000 คน กล่าวได้ว่า สัดส่วนระหว่างประชากรและสวนสาธารณะของกรุงเทพมหานครอยู่ในระดับที่ต่ำมาก สวนสาธารณะที่มีอยู่ในปัจจุบันมีขีดความสามารถในการให้บริการประชาชนได้เพียงร้อยละ 2.2 ของประชากรในกรุงเทพฯ ส่วนอีกร้อยละ 97.8 ขาดแคลนสวนสาธารณะเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ

อมรรัตน์ กฤตยานวิธ (2525) ศึกษาเพื่อวางแนวทางจัดหาสวนสาธารณะในกรุงเทพมหานครในแง่ของการผังเมือง พบว่า กรุงเทพมหานครมีพื้นที่สวนสาธารณะต่อจำนวนประชากรต่ำกว่ามาตรฐานอย่างมาก โดยเฉพาะในเขตชั้นในประสบปัญหาขาดแคลนมากที่สุด นอกจากนี้ ผู้

ศึกษาได้กำหนดแนวทางการพัฒนาสวนสาธารณะออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้คือ ในระยะปัจจุบัน ให้ปรับปรุงพื้นที่ว่างหรือที่สาธารณะที่รัฐเป็นเจ้าของให้เป็นสวนสาธารณะ และแบ่งพื้นที่ว่างที่พัฒนาแล้วจากหน่วยงานและสถาบันของทางราชการมาใช้ประโยชน์ด้านการพักผ่อนหย่อนใจ ในระยะสั้น ให้จัดทำแผนพัฒนาสวนสาธารณะโดยหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง และกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาสวนสาธารณะในหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย ในระยะยาว ให้มีการพัฒนาและปรับปรุงกฎหมายการจัดสรรงบประมาณสำหรับการจัดหาสวนสาธารณะ ปรับปรุงโครงสร้างองค์กรและเปลี่ยนแปลงทัศนคติและค่านิยมของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานให้เห็นความสำคัญของสวนสาธารณะ

จากแนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้ค้นคว้าและนำเสนอมาข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการจัดหาพื้นที่เพื่อสร้างเป็นสวนสาธารณะในกรุงเทพมหานครเพิ่มขึ้น รวมไปถึงแนวทางในการจัดหาพื้นที่ว่างเพื่อพัฒนาเป็นสวนสาธารณะอย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับนโยบายของรัฐและความต้องการของประชาชน เพื่อให้ประชาชนในกรุงเทพมหานครมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และทำให้กรุงเทพมหานครเป็นเมืองที่มีมาตรฐานความเป็นอยู่ทัดเทียมกับเมืองใหญ่ๆ ในประเทศที่พัฒนาแล้ว